

İran İslam Cumhuriyeti'nin Dış Politikasında Beluç Faktörü

Beluçların İran dış politikası üzerindeki etkisi, Belucistan'ın jeopolitik konumu bağlamında ele alınmalıdır. Bu faktör, İran'ın doğu komşularına özellikle de Pakistan'a yönelik dış politikasında oldukça belirgindir.

Abdolmoghset BANİKAMAL

Genellikle, azınlıkların gerek azınlık statüleri gerekse kendi meseleleriyle aşırı meşguliyetleri nedeniyle ülkelerinin dış politikalarında herhangi bir rol oynamadıkları varsayılmaktadır. İran'da olduğu gibi baskıcı bir rejim altında bulunan azınlıklar için bu varsayım doğru gibi görünüyor. Bu varsayım İran'ın en güneybatısında, uzak bir bölge olan Belucistan'da yaşayan Beluç etnik grubu için özellikle geçerli gibi görünüyor. Bununla beraber, Stephen Saideman *The power of the Small: the Impact of Ethnic Minorities (Küçüklerin Gücü: Etnik Azınlıkların Dış Politika Üzerindeki Etkisi)* adlı çalışmasında rejim türünün önemli bir değişken olduğunu belirtmekle göstermekle birlikte, azınlıkların ülkelerinin dış davranışlarını şekillendirmedeki rolünü iyi bir şekilde ortaya koymaktadır.

Belucistan ve Beluçların İran'ın dış politikasındaki etkisini incelemeye önce, İran'daki Beluç faktörünün diğerlerine kıyasla iki açıdan önemli olduğunu belirtmek gerekir: İlk olarak Beluçlar ayrı bir etnik grup oluşturmaktalar. Kendi tarihi geçmişleri, kültürel görünüşleri ve coğrafyaları var. Ayrıca Pehlevi hanedanının kurucusu Rıza Şah Pehlevi, Belucistan'ı zor kullanarak bugünkü İran'a dahil ettiği 1928 yılına kadar söz konusu bölgenin ayrı bir siyasi kimliği de söz konusuydu. İkinci olarak, Sünni mezhebine mensup Beluçlar dini bir azınlık teşkil etmektedirler. Bu durum, 1979 Devrimi ve İslam Cumhuriyeti'nin kuruluşunu takiben daha belirgin hale gelmiştir. Şii doktrinini esas alan ve Fars etnik grubunun domine ettiği İran politik sisteminin teokratik doğası ile birlikte yukarıda bahsi geçen farklılıklar Beluçlar için ciddi olumsuzluk yaratmakta.

Dolayısıyla, Beluçlar ayrımcılığa en fazla maruz kalan vatandaşlar arasında yer almaktadır. Belucistan,

İran'ın en yoksun ve az gelişmiş bölgesidir; temizlikçi ve bekçi düzeyinde bile Dışişleri Bakanlığında tek bir Beluç bulunmamaktadır. Bu durumu göz önüne bulundurarak, Belucistan ve halkının İran dış politikasında herhangi bir etkiye sahip olamayacağı sonucuna kolayca varabiliriz. Fakat, aksine, Beluçlar İran İslam Cumhuriyeti'nin dış politikasında çeşitli temellerde, olumlu ya da olumsuz büyük bir etkiye sahiptir.

İlk olarak, Beluçların İran dış politikası üzerindeki etkisi, Belucistan'ın jeopolitik konumu bağlamında ele alınmalıdır. Bu faktör, İran'ın doğu komşularına özellikle de Pakistan'a yönelik dış politikasında oldukça belirgindir. İslam Cumhuriyeti'nin Beluçlara yönelik mezhepsel yaklaşımı Beluçların etnik-dini hakları için savaştıklarını iddia eden bazı militan grupların ortaya çıkmasına neden oldu. Söz konusu grupların İran-Pakistan sınır hattı boyunca sığınakları mevcut. Normalde, Pakistanlı yetkililer bu militanları yakalamakta ve iki ülke arasında iade sözleşmesi bulunmadığı halde onları İran'a vermekte. Fakat zaman zaman İran, Pakistan'ı bu militanları desteklemekle suçluyor. Sonuç olarak, Beluç faktörü iki ülke arasındaki dostça ilişkilerin gelişimi önünde ciddi bir engel oluşturuyor. İran güvenlik noktalarından herhangi birine yönelik bir saldırı sonrasında İranlı yetkililer Pakistan'a yönelik ağır ifadelerde kullanmakta ve Pakistan topraklarının içine doğru sıcak takibe başvurma konusunda uyarılar yapmaktalar. Bu şekilde İran Devrim Muhafızları birkaç kez başarısız takip operasyonlarına başvurmuş ve bu da Pakistan makamlarının öfkesine sebep olmuştur.

İkinci olarak, Beluçların İran dış politikası üzerindeki etkisi politik vaziyetleri bağlamında değerlendirilmelidir. Şu an Beluçlar İran'da kesinlikle birlikteliği en güçlü olan etnik grup. Daha da önemlisi, dini

ve dünyevi liderlikleri toplumsal olarak bölgenin en güçlü kişisi, adeta devletsiz bir kral olan ve Şeyhülislam Mevlana Abdulhamid olarak bilinen bir liderin şahsında birleşmekte. İran rejimi zaman zaman, resmi diplomasisi başarısız olduğunda gönülsüz de olsa onu kullanmakta. Örneğin, Afganistan'daki büyük etkisine rağmen, İran, bu ülke ile kıyıdaşların su hakları üzerinde bir anlaşmaya varamadı. Mesele ancak İranlı yetkililerin talebi üzerine Şeyhülislam'ın ilgili Afgan makamlarıyla temasa geçmesiyle çözülebildi. 12 Eylül 2017'de Tahran'da reformist liderlerle yaptığı görüşmede Şeyhülislam temas kurmuş olduğu Afgan makamlarının söylediklerini şu sözlerle aktardı: «Siz (Şeyhülislam) bizimle iletişime geçtiniz ya, Afganistan'daki tüm insanlar susuzluktan ölse bile biz sizin dileğinizi yerine getirmek için suyu açacağız.» Şeyhülislam, Afganistan'daki büyük yumuşak gücünü, Afgan iç savaşı sırasında Belucistan'a sığınan binlerce Afgan'a borçlu. O dönem Afgan çocuklarının İran okullarına kayıt yaptırmasına izin verilmiyordu. Afgan mültecilerin çocuklarını gönderebilecekleri tek yer, Şeyhülislam'a bağlı geleneksel Sünni dini kurumlardı. Yıllarca, bu Afgan öğrencilerin yüzlercesi dini eğitimlerini tamamladı. Şu an Afganistan'da farklı alanlarda hizmet ediyorlar. Bazıları dini kurumların başında, bazıları özel sektörde, bazıları ise bakanlıklar dahil olmak üzere üst düzey hükümet yetkilisi konumundalar. Bir örnek vermek gerekirse, Afganistan'ın şimdiki Hac İşleri Bakanı, Şeyhülislam'ın eski öğrencisidir.

Ayrıca Şeyhülislam'ın yumuşak gücünün İran'ın sınır komşularının ötesine uzandığına dikkat edilmelidir. Örneğin, Belucistan kıyılarında yaşayan pek çok Beluç geçimlerini balıkçılıkla sürdürüyor. Bu balıkçılar, zaman zaman Umman Denizi'nde Somalili korsanlar tarafından yakalanıp fidye için rehin alınıyorlar. İran Dışişleri Bakanlığı kasıtlı veya kasıtsız olarak rehinelere serbest bırakılmaları için hiçbir uluslararası adım atmazken Seyhülislam birçok kez Somalili makamlarla ve yerel liderlerle yaptığı görüşmeler sonucunda rehinelere serbest bırakılmasını sağladı.

Üçüncü olarak, Beluçların İran dış politikası üzerindeki etkisi, Beluç liderliğinin bütün İran'da yaşayan Sünnilerin çoğunun fiili temsilcisi olarak üstlendiği daha geniş rol bağlamında değerlendirilmelidir. Dolayısıyla, Beluç liderliğince söylenen her şey, İran'ın nüfusunun yüzde 20'sini oluşturan Sünni nüfusun görüşünü yansıtıyor. Son yıllarda Şeyhülislam, İran rejiminin Suriye halkının öldürülmesindeki dahil

Beluçların İran dış politikası üzerindeki etkisi, Beluç liderliğinin bütün İran'da yaşayan Sünnilerin çoğunun fiili temsilcisi olarak üstlendiği daha geniş rol bağlamında değerlendirilmelidir.

karşısındaki en gür ses oldu. 300.000'den fazla inananın katıldığı Cuma ve Bayram hutbelerinde Şeyhülislam, İran'ın Suriye'ye yönelik dış politikasını eleştirmeye devam etti. Onun Suriye konusundaki bu tutumuna şimdiye kadar dikkat edilmediği halde, İran makamlarının Sünnilerin şiddetli baskısı nedeniyle politikalarında değişikliğe gittiği zamanlar söz konusu. Bu bağlamda en önemli ve son örnek, İran İslam Cumhuriyeti'nin Myanmar'daki Müslüman katliamı konusunda geç tutum almasıdır. İran makamları başlangıçta konuyu önemsemese de, Sünnilerin şiddetli baskısı devleti Myanmar hükümetini kınamaya itti. Aslında, İran'da Myanmar'a karşı ilk tepki Belucistan'dan geldi ve daha sonra İranlı yetkililer tarafından tekrar edildi. Bu arada, İran Dışişleri Bakanı Muhammed Cevad Zarif, Şeyhülislam ile 13 Eylül 2017'de basına kapalı bir toplantıda bir araya geldi. Alınan bilgilere göre, Şeyhülislam'ın Zarif'ten istediği çeşitli konular arasında son dönemde gerçekleşen Myanmar'daki diğer Müslümanlara yönelik soykırıma karşı tavır alması ve Somalili korsanların elinde bulunan düzinelerce Beluç rehinenin serbest bırakılmasında daha aktif rol oynaması vardı.

Yukarıdakilere rağmen, Beluç faktörü İran'da tam olarak kullanılmıyor. Özellikle belirtmek gerekirse, İranlı yetkililer İran siyasi sisteminin doğası gereği böyle bir faktörün var olduğunu kabul etmekte gönülsüz. İran'ın geniş ve genellikle Sünni bir dünya içerisinde bir Şii devlet olduğu göz önüne alındığında, Beluç liderliğinin İran ile Suudi Arabistan gibi düşman Sünni komşular arasında arabulucu rol oynama potansiyeli vardır. 16 Eylül 2017'de Mısır gazetesi *Al-Youm Al-Sabi'* ne verdiği röportajda Şeyhülislam, eğer İran İslam Cumhuriyeti ilgilenirse, inisiyatif almaya hazır olduğunu söyledi. Bu gerçekleşirse, devlet dışı aktörlerin uluslararası ilişkilerde artan rolü açısından iyi bir örnek olabilir. ○

Yrd. Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi